

DOI 10.52260/2304-7216.2024.3(56).3
ӘОЖ 338.12.017
FTAMP 06.56.21

А.К. Болысбаева, PhD докторанты
А.Б. Тасмаганбетов*, PhD, қауым. профессор
Қ.Жұбанов атын. Ақтөбе өңірлік университеті
Ақтөбе қ., Қазақстан
* – негізгі автор (хат-хабарларға арналған автор)
e-mail: aslandelo@mail.ru

АУЫЛДЫҚ ЖЕРЛЕРДЕ ЖАСТАР КӘСІПКЕРЛІГІН ДАМУЫ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ СТУДЕНТТЕРДІҢ КӘСІПКЕРЛІК НИЕТІН ЗЕРТТЕУ

Мақалада ауылдық елді мекендердегі демографиялық проблемаларға, соның ішінде, әсіресе, жастардың ауылдан көшіп кетуі, жұмыс орындарының тапшылығы сияқты мәселелерді шешу үшін ауылдық жерлерде жастар кәсіпкерлігін дамыту тетіктері ретінде студенттердің кәсіпкерлік бастамашылдығын ынталандыратын факторлар анықталды. Сондай-ақ, жастардың кәсіпкерлік ниеті мәселесін анықтауда студенттердің кәсіпкерлік әлеуетін зерттеудің маңыздылығын айқындады. Мақала авторларымен сауалнама арқылы жүргізілген сұрау нәтижесінде студент жастардың кәсіпкерлік бастамашылдығы, ниеті, соның ішінде ауылдық жерлерде кәсіпкерлік қызметін іске асыруға ынтық зерттелініп, жастар кәсіпкерлігіне ықпал ететін факторлар және кедергілер анықталды. Сауалнама арқылы өткізілген сұрау экономикалық және экономикалық емес бағытта білім алатын 120 студент респонденттерді қамтыды.

Мақалада ауылдық жерлерде жастар кәсіпкерлігін дамытудың маңызды тетігі ретінде студенттердің кәсіпкерлік ниеті, бастамашылдығы теориялық және тәжірибелік зерттеу негізінде жан-жақты қарастырылды және зерттелінді. Зерттеу нәтижелері жастардың кәсіпкерлік бастамашылдығына отбасы, достарының арасындағы кәсіпкерлік қызметінің сәтті үлгілерінің айтарлықтай ықпал ететінін көрсетті. Сонымен бірге, зерттеу мәселесі бойынша алдағы уақыттағы ғылыми ізденістерде, жастар кәсіпкерлігін, студенттердің кәсіпкерлік бастамашылдығын дамыту бойынша іс-шараларды әзірлеуді, жастар кәсіпкерлігі бойынша оқу курстарын ұйымдастыру қажеттілігін айқындады.

Кілт сөздер: жастар, кәсіпкерлік, ауыл, қала, ауылдық жерлер, жастар кәсіпкерлігі, студенттердің кәсіпкерлік ниеті, студенттердің кәсіпкерлік бастамашылдығы, сауалнама, кәсіпкерлік дағдылар.

Ключевые слова: молодежь, предпринимательство, село, город, сельская местность, молодежное предпринимательство, предпринимательские намерения студентов, предпринимательская инициатива студентов, анкетирование, предпринимательские навыки.

Keywords: youth, entrepreneurship, village, city, rural area, youth entrepreneurship, entrepreneurial intentions of students, entrepreneurial initiative of students, questionnaire, entrepreneurial skills.

JEL classification: J23, M13, M20

Кіріспе Қазіргі таңда ауылдық жерлердегі маңызды мәселелердің бірі – халық санының азаюы, соның ішінде жастардың қалаға көшіп кетулері. Бұл өскелең ұрпаққа неғұрлым тән мобильділік және икемділік сияқты қасиеттеріне де байланысты. Сонымен қатар, ауыл халқының жас бөлігінің қалаға кетуі кей уақытта ауылдағы тұрмыс жағдайлары мен жұмыс орындары жастардың күтілімдеріне сай келмеуі себептерімен де түсіндіріледі.

Ауыл экономикасының тұрақты дамуы үшін жастардың орны бөлек. Өйткені жастар еліміздің белсенді еңбекке жарамды бөлігі бола отырып, социумның барлық салаларының қазіргі, әрі болашақ жағдайына өздерінің қызметі арқылы тікелей ықпал етеді. Өскелең ұрпақтың амбицияшылдығы, икемділігі, тез бейімделгіштігі және креативтілігі сияқты қасиеттері кәсіпкерлерге қажетті басты тұлғалық қабілеттер екенін ескеретін болсақ, жастарды кәсіпкерлік саласына тарту қажеттігі анық. Нәтижесінде бұл ауыл халқының, соның ішінде неғұрлым мобильділік тән жастардың ауылдан көшіп кетпеу жағдайларын, сонымен қатар қаладан ауылға тұрғылықты тұруға көшіп келуші жастар санын арттырады.

Жастардың ауылдық жерлерде кәсіпкерлік қызметін бастауына және нәтижелі іске асыруына көптеген факторлар ықпал етеді. Бұл факторлар әрбір жеке тұлғаның өзіндік қасиеттеріне, шешімдеріне, сондай-ақ көбінесе әлеуметтік ортасының ықпалына да байланысты болады. Екінші

жағынан, кәсіпкерлік қызметін бастайтын саласына, елді мекеніндегі жағдайларға тікелей байланысты.

Студент жастар болашақта еңбек қызметін бастап, еліміздің дамуына өз үлестерін қосады. Жақын перспективада жоғары оқу орындарының білім алушылары еліміздегі жас кәсіпкерлердің санын арттыра отырып, олардың белгілі бір үлкен бөлігін құрауы мүмкін. Осыған орай, студенттердің кәсіпкерлік бастамашылдықтарын, ынтасын зерттеу жастарды кәсіпкерлік қызметпен айналысуға итермелейтін негізгі факторларды анықтаумен қатар, жеке бизнесін бастаудағы кедергілерін айқындап, шешуге көмектеседі.

Мақаланың мақсаты – зерттеу мәселесіне қатысты әдебиеттерге талдау жасау және сұрау нәтижесінде анықталған студент жастардың кәсіпкерлік қызметін бастауына және нәтижелі іске асыруына ықпал ететін факторлар мен кедергілер қатарын құру және соның негізінде ауылдық жерлерде жастар кәсіпкерлігін дамыту бойынша ұсыныстар беру.

Зерттеу әдістері. Зерттеу жұмысы сұрау және ғылыми әдебиеттерге контент-талдау әдістері негізінде іске асырылды. Сұрау жастардың кәсіпкерлік бастамашылдықтарын арттыру факторлары, соның ішінде, әсіресе, ауылдық жерлерде жастар кәсіпкерлігін дамыту тетіктері қатарын құруға арналған сауалнама арқылы жүргізілді. Ғылыми әдебиеттерге контент-талдау жасау зерттеу жұмысын бар деректермен толықтыруға, сұрау нәтижелеріне талдау жүргізуге көмектесті.

Әдебиеттік шолу. Ғылыми кеңістікте жастар кәсіпкерлігі тақырыбына арналған зерттеулер экономика, әлеуметтану, психология сияқты ғылым салаларында кездеседі. Әрбір ғылым саласында жастар кәсіпкерлігінің түрлі сұрақтары қарастырылады, алайда олардың ішінде көптеген ортақ мәселелер бар. Жастар кәсіпкерлігі түсінігінің анықтамасы, жас кәсіпкер категориясына жататын адамдардың жас шамасы және қасиеттері, жастар кәсіпкерлігіне ықпал ететін факторлар және оны дамытуға қатысты мәселелер зерттеледі.

Кәсіпкерлікке әсер ететін факторлар туралы эконометриялық деректерге шолу жасау жас параметрлерінің кәсіпкерлік пен өзін-өзі жұмыспен қамту үшін неғұрлым маңызды факторлардың бірі екенін көрсетті [1]. Көптеген зерттеулер жастар және басқа жас санатындағы адамдардың кәсіпкерлік қызметін салыстыра келе, жас адамдардың кәсіпкер болу мүмкіндігі неғұрлым жоғары деп көрсеткен [2,3].

Кәсіпкерлікке неғұрлым ықпал ететін факторлардың бірі – кәсіпкерлік қызметтің географиялық аймағы болып табылады. Бірқатар ғалымдар кәсіпкерлер мен кәсіпкерлік қызмет орналасқан аймақтың бір-бірімен өзара байланыстылығын көрсеткен. Яғни жергілікті аймақ кәсіпкерлерге мүмкіндіктер мен ресурстар берсе, кәсіпкерлер жергілікті ортаны қалыптастырады деп көрсеткен [4].

Ғылыми еңбектерде бизнес бастау мен экономикалық көрсеткіштердің корреляциясы түрлі территорияларда әрқилы болуы мүмкіндігін айта отырып, аумақтық жағдайлар қатты әсер ететін фактор екендігі көрсетіледі [5].

Қалалық және ауылдық территориялардағы кәсіпкерлік арасындағы айырмашылықтар мәселесін зерттей отырып, бірқатар ғалымдар индивидуалды креативтілік және отбасы, достардың қолдауы сияқты әлеуметтік байланыстардың көрсеткіштерінің қаладағы және ауылдық жерлердегі кәсіпкерлік үшін маңыздылықтарын салыстырып қарастырған [6].

Ауылдағы кәсіпкерлік қызметті зерттеуге арналған ғылыми еңбектерде жастардың рөлі айрықша көрсетіледі. Солардың бірінде ауылдық жерлердің тұрақты дамуы жағдайында кәсіпкерлік белсенділікті жоғарылатудың негізгі мәселелерінің бірі ретінде жастардың қалаға кетуі салдарынан кадрлардың қартаюы мәселесінің белең алуы және өз кезегінде, кәсіпкерлік қызметке қажетті жұмыс кадрларының тапшылығы көрсетілді [7].

Негізгі бөлім. Жоғары білім алушы студенттердің кәсіпкерлік ниетін, инициативаларын зерттеу үшін, ең алдымен, олардың кәсіпкерлікпен айналысуға қатысты жоспарлары сұрастырылды. Сұрау нәтижесінде білім алушылардың көпшілігі, яғни 67,5% кәсіпкерлік қызметін бастау туралы ойлары бар екенімен бөлісті. Сұрауға қатысқан студент жастардың оннан бір бөлігінен сәл астамы (10,8%) кәсіпкерліктен бөлек басқа жұмысбастылық стратегияларын таңдайтынына сенімді. Респонденттердің бестен бір бөлігіне жуығы әлі де болашақ жұмысбастылық стратегияларына қатысты анық шешім қабылдамауына байланысты бұл сұраққа нақты жауап бере алмады. Айта кетерлік, экономикалық бағытта және экономикалық емес бағыттағы мамандықтар бойынша білім алып жатырған студенттердің кәсіпкерлік ниеті, бастамашылдықтары шамалас екені анықталды.

Ал, студенттердің кәсіпкерлік ниетін тұрғылықты жері бойынша салыстырмалы талдау келесідей болды, яғни ауылдық жерлерде – 71,1% және қалалық жерлерде – 65,9%. Бұндай пайыздық көрсеткіш, ең алдымен, қаланың неғұрлым инфрақұрылымдық дамуы, кәсіпкерліктен басқа да көптеген жұмыс орындарының болуы сияқты факторларға байланысты.

Зерттеу барысында студент жастардан кәсіпкерлік қызметтің өзін ғана немесе басқа да жұмыс стратегияларымен қатар іске асыратыны туралы пікірі сұрастырылды. Нәтижесінде кәсіпкер боламын деп жауап берген студенттердің төрттен бір бөлігі болашақта кәсіпкерлік қызметті негізгі жұмысымен қатар іске асыратыны анықталды.

Университетте қалыптаса бастайтын кәсіпкерлік идеялар шыңдалып, шынайы старт-аптарға айналуына уақыт керек [8]. Кәсіпкер боламын деп жауап берген студенттердің кәсіпкерлік қызметін нақты қашан бастайтынын анықтаған өте маңызды. Өйткені уақыт ағымында жастардың кәсіп таңдауларында өзгерістер орын алуы мүмкін. Осылайша, кәсіпкерлік бастамашылдығы бар респонденттердің жартысынан астамы (59,3%) университетті аяқтағаннан кейін 3 жыл ішінде кәсіпкерлік қызметін бастайтыны белгілі болды. Сұрау нәтижелері респонденттердің 21,0% әлі де кәсіпкерлікті қашан бастайтыны туралы нақты шешім қабылдамағанын көрсетті.

Жоғарыда айтып өткеніміздей, университетте оқып жүріп студенттердің кәсіпкерлік идеялары, соның ішінде, көбінесе, ең алдымен қай салада өзінің жеке бизнесін бастайтыны туралы ойлары қалыптаса бастайды. Сұрауға қатысқан жастардың болашақта қандай салада кәсіпкерлік қызметін бастайтыны анықталып, неғұрлым басымдық берілген екі негізгі салаларды бөліп көрсетуге мүмкіндік болды. Олар:

- сауда-саттық саласы – 35,8%,
- білім беру саласы – 21,0%.

Студенттердің білім алу бағыттарына қарай қарастыратын болсақ, кәсіпкерлік қызметін жүргізу саласы бойынша таңдауларында бірқатар айырмашылықтар болғанын да айта кету керек. Экономикалық бағытта сияқты, педагогикалық бағытта білім алып жатқандар үшін кәсіпкерлік қызметін бастауда сауда-саттық саласы неғұрлым басымдық танытқан сала болып анықталды. Алайда, экономикалық емес мамандықтар бойынша білім алушылардың кәсіпкерлікті бастауға сауда-саттықпен қатар білім беру саласын шамамен бірдей таңдады. Сондай-ақ, олар өз бизнесін бастауға қатысты сауда-саттық, білім беру салаларынан кейін әсемдік саласында неғұрлым жиі таңдады. Ал, экономикалық бағытта білім алып жатқандар кәсіпкерлік қызметін сауда-саттық саласымен неғұрлым жиі байланыстырды, жауаптарға талдау бойынша екінші орында білім беру саласы болып анықталды.

Жастардың сауда-саттық, білім беру және әсемдік сфераларын болашақ кәсіпкерлік қызметін бастайтын салалары ретінде таңдауы, ең алдымен, қазіргі таңдағы сұраныс тенденцияларына байланысты екені анық. Бұл, сондай-ақ, осы анықталған салалардағы қызмет түрлерінің алуан түрлілігімен, кең ауқымдылығымен де түсіндіріледі. Әлеуметтік желілерді, маркетингтерді қолданатын адамдар санының артуы да ықпал ететіні сөзсіз.

Әлеуметтік желілердің дамуы жастардың болашақ кәсіпкерлік қызметін анықтауына да ықпал еткені көрініп отыр. Болашақта интернет-маркетинг саласына байланысты кәсіпкерлік қызметін іске асыратын студент жастар кәсіпкер боламын деп жауап бергендердің 9,9% құрады.

Сұрау нәтижелері респонденттердің көпшілігінің тұрғылықты жерінде жастар кәсіпкерлігін дамытуға жасалған жағдайларға қанағаттанатынын, ал, үштен бірі (35,8%) әлі де жақсарту қажеттігін көрсетті. Келесі сұрақтардың жауаптарына талдау жасау негізінде жастар кәсіпкерлігін дамыту бойынша нақты қандай тұстарды жақсарту қажеттігі анықталды. Респонденттердің аз ғана бөлігі (5,0%) тұрғылықты жерлерінде жастар кәсіпкерлігін дамытуға жасалған жағдайларға көңілі толмайтынын белгіледі. Тұрғылықты жері бойынша салыстырмалы талдау кәсіпкерлікті дамытуға жасалған жағдайларға қанағаттанушылық деңгейі қалалық жерлерде сәл жоғары екенін көрсетті.

Жастар кәсіпкерлігін дамыту мәселесінде жас адамдар арасында өз кәсіпкерлігін бастауға және жүргізуге ықпал ететін факторларды анықтау аса маңызды. Зерттеу нәтижесінде жастардың кәсіпкерлік қызметін бастау себептері анықталды. Олар:

- өз бетінше жұмыс жасау мүмкіндігі,
- амбицияларға байланысты,
- жастардың кәсіпкерлік инициативасын қолдау бойынша мемлекеттік бағдарламалар, жобалардың көп болуы және нәтижелілігі,
- кәсіпкерлік қызмет негіздерін үйрететін курстар, ақпараттың қолжетімділігі

- потенциалды жоғары табысқа жету мүмкіндігі,
- отбасы, достарының арасында кәсіпкерлік қызметпен айналысатын тұлғаларды өзіне үлгі ету.

Зерттеу нәтижелері жастардың жақын әлеуметтік ортасының, яғни отбасы және достарының арасында кәсіпкерлік қызметті сәтті іске асырып жатырған үлгілердің болуы өскелең ұрпақтың кәсіпкерлік бастамашылдығына оң ықпал ететінін көрсетті. Кәсіпкерліктің сәтті үлгілері жастардың кәсіпкерлік ниетін, бастамашылдығын арттыруға және кәсіпкерлік қызметін ынталандыруға маңызы өте зор. Кәсіпкерлік белсенділікке байланысты зерттеулерде өңірде сәтті кәсіпкерлік үлгілерінің болуы ауылдық (өңірлік) аспектіде ерекше маңызды екені көрсетіледі. Яғни «дамуға және соған байланысты кәсіпкерлік мүмкіндіктерді ашу ықтималдығына және жаңа фирма ашуға деген дайындықтың артуына өңірлерде бар үлгі болатын жағымды мысалдар қатты әсер етеді» [9].

Респонденттердің 60,0% соңғы жылда өз жеке бизнесін бастап, жүргізіп жатқан тұлғалармен жеке таныс екенімен бөлісті. Жастар өздерінің жақын әлеуметтік ортасындағы кәсіпкерлерден үлгі алып, кәсіпкерлік қызметке қызығушылығы арта түседі.

Жастардың болашақ кәсіби стратегияларына қазіргі таңда бұқаралық ақпарат құралдарының, әлеуметтік желілердің ықпалы айтарлықтай. Өскелең ұрпақ кәсіби стратегияларға ықпал ететін көптеген басқа факторлармен қатар, бұқаралық ақпарат құралдарындағы мамандықтар туралы, сонымен бірге мамандықтар бойынша қызмет етіп жатқан тұлғалардың сәтті кәсіби жолы туралы ақпаратты ескере отырып, болашақ кәсіп таңдауларын жасайды. Сұрау нәтижелері респонденттердің жартысына жуығы (42,5%) өздерінің тұрғылықты жерлерінде бұқаралық ақпарат құралдарында, әлеуметтік желілерде кәсіпкерлік қызметін сәтті, нәтижелі іске асырып жатқан жастар туралы өте жиі және жиі, ал 37,5% айына екі-үш рет айтылып, жазылатынын көрсетті. 15,0% өздерінің тұрғылықты жерлерінде жастар кәсіпкерлігінің сәтті үлгілері туралы сирек жазылады деп жауап берді. Кәсіпкерлік қызметін сәтті іске асырып жатқан жастар туралы бұқаралық ақпарат құралдарында, әлеуметтік желілерде осы сұрақ бойынша алынған нәтижелерден де жиірек жариялануы мүмкін. Алайда, студент жастар бұл жарияланымдарды байқамай, көрмей кеткен де болуы мүмкін.

Жастар арасында кәсіпкерлік ниеттеріне, талпыныстарына оң және теріс ықпал ететін факторлар бар. Зерттеу нәтижесінде жастардың кәсіпкерлік ниетін, өз бизнесін бастауға қызығушылығын арттыратын тетіктер қатары құрастырылды. Олар:

- Отбасы қолдауы,
- Кәсіпкерлікті қолдау бойынша мемлекеттік бағдарламалар, жобалар бойынша түсіндірме жұмыстарын кеңейту,
- Жастарға кәсіпкерлік қызметін бастау және жүргізу бойынша курстар,
- Достар қолдауы,
- Әкімдіктер мен еңбек биржалары тарапынан жастар кәсіпкерлігін қолдау,
- Субсидиялар санын арттыру,
- Коммерциялық және қоғамдық ұйымдардың жастардың кәсіпкерлік қызметін қолдау бойынша іс-шараларының іске асырылуын күшейту.

Респонденттердің өздерінің кәсіпкерлік ниетін арттыратын, ынталандыратын факторлардың ішінде әлеуметтік ортаның, нақтырақ айтқанда, жанұяның неғұрлым әсер ететіні анықталды. Сонымен қатар, алдыңғы сұрақта, яғни жастардың кәсіпкерлік қызметін бастау себептерінің ішінде де отбасы ықпалының маңызды екені көрсетілді. Отбасы мен бизнесті тікелей бір-бірімен байланысты дей келе, бірқатар авторлар кәсіпкерлік мәселесін зерттеушілерге өздерінің концептуалдық модельдері мен эмпирикалық зерттеулеріне отбасылық аспектілерді қосу қажеттігін көрсетеді [10]. Жастар ата-аналарымен салыстырғанда өздерінің тәжірибелерінің аздығынан кәсіпкерлік қызметін таңдағанда әрдайым олардың қолдауын аса маңызды деп есептейді [11]. Осы зерттеу нәтижелері де жастардың кәсіпкерлік қызметін бастауына отбасы қолдауының әсері зор екенін көрсетті.

Жоғарыда атап өткеніміздей, кәсіпкерлікті дамытудың көптеген факторлары бар. Солардың бірі – адамдардың өздеріне байланысты ішкі факторлар, яғни кәсіпкерлік қызметке психологиялық және кәсіби дайындық, кәсіпкерлік қызметті іске асырушы субъектінің ортасы [12]. Зерттеу нәтижелеріне сәйкес, жастардың кәсіпкерлік қызметін бастауына кедергілерді қарастыратын болсақ, психологиялық фактордың басымдық көрсететінін байқаймыз. Яғни, респонденттердің көпшілігі (72,5%) жастардың өз бизнесін бастамайтынының басты себебі – кәсіпкерлік бастауға қорқыныш, өз-өзіне сенімсіздік деп топшылады. Кәсіпкерлікке сәтсіздіктен қорқыныш едәуір

ықпал етеді [13]. Жалпы, сәтсіздіктен қорқу эмоциясының кәсіпкерлік қызметіне әсері туралы көптеген ғылыми әдебиеттерде зерттелген [14, 2].

Респонденттер кәсіпкерлік қызметке қажетті білімдердің жетіспеушілігі (30,0%) жастардың өз бизнесін бастауына неғұрлым кері әсер ететін фактор ретінде анықтады.

Жақын әлеуметтік ортаның көмегі жастардың кәсіпкерлік бастамашылдығын арттыратын фактор әрі егер отбасы және достарының қолдауы болмайтын жағдайда кері әсер ететіні де анықталды (28,3%).

Сонымен бірге, студент жастар бизнес бастауға қаржылық факторлардың (бастапқы капиталдың жетіспеушілігі, одан әрі кәсіпкерлікті жүргізуге қаржының аздығы) (25,8%) ықпал ететінін айтады.

Кәсіпкерлік қызметіне талпыныстың жоқтығы, еріншектік сияқты субъективтік факторлардың да едәуір әсер ететіні белгілі болды (25,0%).

Зерттеу нәтижелері бойынша жастардың өз бизнесін бастауына кәсіпкерлік қызметке қажет білімдердің жетіспеушілігі кедергі болатыны анықталды. Осыған орай, кәсіпкерлік қызметке қатысты нақты қандай білімдердің жетіспейтінін анықтау алға қойылды. Нәтижесінде, ең алдымен, кәсіпкерлік қызметті іске асыруға құқықтық білімдердің жетіспейтіні анықталды (57,5%). Сондай-ақ, кәсіпкерлік қызметіне қажет субсидиялар, несие алу бойынша (33,6%) және бухгалтерлік есептеулер (30,8%) сияқты экономика саласындағы білімдердің жетіспейтінін көрсетті. Таңдаған кәсіпкерлік қызметі іске асырылатын нарық саласына қатысты тұтынушылар, бәсекелестер және т.б. туралы толық хабардар болмау да жастарға өз бизнесін бастауға кедергі келтіретіні анықталды (36,7%). Көріп отырғанымыздай, жастарға өз бизнесін бастауға, ең алдымен, құқықтық білімдер, экономикалық білімдер, нарықтар туралы білімдер қажет. Сондай-ақ, бірқатар отандық зерттеушілер жастар кәсіпкерлігінің күшті жағы деп инициативалық белсенділігі, новаторлығы, жоғары мобильділігі, икемділігі, жаңа нарықтарды тез игеруі сияқты қасиеттерін көрсетсе, әлсіз жақтары әлеуметтік практиканың аздығы, экономикалық заңдар мен тетіктерді қолдануда практикалық дағдылардың жетіспейтіні, бастапқы капиталды қалыптастыру қиындығы сияқты мәселелерді көрсетті [15].

Респонденттерден қазіргі таңда оқып жатқан мамандықтары өздерінің болашақтағы кәсіпкерлік қызметіне қаншалықты сәйкес келетіні сұрастырылды. Сұрау нәтижелері кәсіпкер боламын деп жауап бергендердің басым көпшілігінің қазіргі таңда университетте оқып жатқан мамандықтары болашақ кәсіпкерлік қызметіне сәйкес келетіндігіне белгілі бір дәрежеде сенімді (79,0%) екенін көрсетті. Респонденттер арасында экономикалық бағытта білім алушылар таңдаған мамандықтары болашақ кәсіпкерлік қызметіне сәйкес келеді деп жиірек жауап бергені анықталды.

Кәсіпкер боламын деп жауап берген студент жастардың 9,9% әлі өздерінің кәсіпкерлік қызмет саласын нақты анықтамауына байланысты бұл сұраққа нақты жауап бере алмады. Сонымен бірге, респонденттердің осы пайызға шамалас бөлігі болашақта жоғары білімі бойынша негізгі жұмысымен қатар кәсіпкерлік қызметті оқып жатырған мамандықтарынан бөлек салада іске асыратынын көрсетті.

Алдыңғы сұрақтарда кәсіпкерлік қызмет негіздерін үйрететін курстар, ақпараттың қолжетімді болуы жастардың кәсіпкерлік қызметін бастауға негіз болатын себептердің бірі ретінде көрсетілді. Сонымен бірге, жас кәсіпкер болуға ынталандыратын факторлардың ішінде декәсіпкерлік қызметі бойынша курстар жиі көрсетілді. Көріп отырғанымыздай, жастар кәсіпкерлігі мәселесінде өз бизнесін іске асыруға үйрететін курстардың маңыздылығы едәуір.

Зерттеу барысында респонденттердің кәсіпкерлік негіздері бойынша білім алу тәжірибесі сұрастырылды. Нәтижесінде сұрауға қатысқандардың 68,3% кәсіпкерлік бойынша пәндер мен курстарды оқығанын және оқып жатқанын көрсетті. Олардың басым көпшілігін экономикалық мамандықтар бойынша білім алып жатқан студенттер құрады.

Кәсіпкерлік ниет пен кәсіпкер ретінде өз-өзіне баға беру өзара тығыз байланысты. Респонденттерге өздерінің кәсіпкерлік дағдыларын бес балдық шкала арқылы сипаттау ұсынылды. Нәтижесінде респонденттердің кәсіпкерлік дағдыларын өзіндік бағалауының мәні 3,5 тең болды. Білім беру бағыты бойынша жеке-жеке қарастыратын болсақ, экономикалық мамандықтар бойынша 3,6, ал экономикалық емес мамандықтар бойынша 3,5 тең болды. Респонденттердің тұрғылықты жері бойынша салыстырмалы талдау айтарлықтай айырмашылық көрсетпеді (1-кесте).

Студенттердің кәсіпкерлік дағдыларын өзіндік бағалау көрсеткіштері

Іріктеу жиынтығы	Кәсіпкерлік дағдыларын өзіндік бағалау	
		3,5
Тұрғылықты жері бойынша	Қала	Ауыл
	3,6	3,6
Білім алу бағыты бойынша	Экономикалық	Экономикалық емес
	3,6	3,5

* Ескерту: авторлармен негізінде әзірленген

Респонденттердің өздерінің кәсіпкер болуға қажет білімдері мен дағдыларын бағалауы бойынша анықталған нәтиже алдыңғы сұрақтарда жастардың жеке кәсібін бастауға қорқыныш сезімі, еріншектік сияқты факторлардың ең бастапқы кедергілер ретінде көрсетілуімен де байланысты. Өйткені қайсыбір салада сәтті қызмет ету үшін қажетті белгілі бір кәсіби және тұлғалық қасиеттер болады. Ал, кәсіпкер болуға аса маңызды кәсіби және тұлғалық қасиеттер қатарында бизнестегі тәуекелдерден қорықпау, жетістікке жетуге ынта, нарықтағы жағдайларға, өзгерістерге икемділік пен тез бейімделгіштік, стресстерге төзімшілдік және новаторлық бар.

Студенттердің кәсіпкерлікті бастауда қызмет саласын анықтау сияқты маңызды шешімдермен қатар, кәсіпкерлік бизнесін іске асыру орнын таңдау да аса маңызды. Жоғарыда көрсетілгендей, кәсіпкерлік мәселесінде географиялық орын аса маңызды болып табылады. Өйткені әр аймақтың өзіндік табиғи жағдайлары бар сияқты, өзіне тән институционалдық ортасы, инфрақұрылымдық дамуы болады. Осы аталған факторлар кәсіпкерлік бастамашылдыққа едәуір ықпал ететіні анық. Ал, бұл факторлар студент жастардың болашақта кәсіпкерлік қызметін іске асырудағы таңдауларына қаншалықты ықпал ететінін сұрау нәтижелері көрсетті (сурет 1).

Осылайша, болашақта кәсіпкер боламын деп жауап берген студенттердің 35,8% ауылдық жерлерде кәсіпкерлік қызметін іске асыруды жөн көріп отыр. Бұған елімізде жастардың кәсіпкерлік бастамашылдығын қолдауға арналған мемлекеттік бағдарламалар мен жобалардың, әрі ауылдық жерлердегі жастарды қолдау, олардың кәсіпкерлік қызметіне көмек беруге бағытталған мемлекеттік бағдарламалар мен іс-шаралардың нәтижелі іске асырылып жатқаны оң ықпал жасайтыны анық.

Болашақ жас кәсіпкер боламын деп жауап берген студенттердің төрттен біріне жуығы өз бизнесін қайда бастайтыны туралы әлі де нақты шешім қабылдамағаны анықталды. Бұл алдыңғы сұрақтарда жастардың абсолютті көпшілігінің жеке кәсіпкерлігін бастаймын деп таңдаған салаларына байланысты. Яғни, ауылдық жерлерде де, қалада да сауда-саттық, білім беру, әсемдік салаларындағы кәсіпкерліктерге сұраныс бар. Алайда, халық саны, өмір деңгейі, инфрақұрылымдық даму сияқты көптеген көрсеткіштерге байланысты сұраныс көлемі ауылдық жерлерде қаладағыдай бола бермейді.

1-сурет. Кәсіпкерлік бастамашылдығы бар студенттердің кәсіпкерлік қызметін іске асыратын географиялық орны.

* авторлармен әзірленген

Сұрауға қатысқан барлық студенттердің 68,3%-ның тұрғылықты жері қалалық жерлер, ал, 31,7% ауылдық жерлерден келген білім алушылар. Жеке ісін ауылда бастаймын деп жауап бергендердің жартысынан астамын (55,2%) тұрғылықты жері деп ауылдық жерлерді көрсеткен болашақта кәсіпкер болуды таңдаған студенттер құрады.

Сұрауға қатысқан кәсіпкерлік инициативасы бар ауыл жастарының 59,3% ауылда кәсіпкерлік қызметін бастайтыны анықталды. Бұл жастардың ауылдан кетуі мәселесі бар екенін көрсетіп отыр. Ауылдарды көркейту үшін жастар кәсіпкерлігінің маңыздылығын ескере отырып, кәсіпкерлік бастамашылдығы бар ауыл жастарының кәсіби білім алғаннан кейін әрі қала жастарының өз бизнестерін ауылдық жерлерде іске асыруын ынталандыру қажеттігін айқындап отыр.

Кәсіпкерлік инициативасы бар студенттердің абсолютті көпшілігі бизнесін қалада бастайтыны туралы шешімін қалалық жерлерде мүмкіндіктердің көбірек болуымен түсіндірді. Сонымен қатар, білім алушылар қалада кәсіпкерлік қызметін бастау туралы пікірін қаланың инфрақұрылымдық дамуы неғұрлым жоғары болуымен, өздерінің қалада өмір бойы тұруымен де түсіндірді.

Қорытынды. Зерттеу мәселесіне қатысты ғылыми еңбектерге контент-талдау және респонденттердің жауаптарына талдау жасай келе алынған мәліметтер негізінде бірқатар ұсыныстар жасауға мүмкіндік болды.

Жақын әлеуметтік ортаның көмегі – жастардың кәсіпкерлік бастамашылдығын арттыру факторы. Ал, жастардың кәсіпкерлік ниетін отбасы мен достары қолдамауы керісінше, кері ықпал етеді. Сондықтан да, жастардың кәсіпкерлік бастамашылдығына олардың жанұя мүшелері, достары тарапынан ерекше көңіл бөлінуі тиіс.

Зерттеу нәтижелері жастардың кәсіпкерлік бастамашылдығына отбасы, достарының арасындағы кәсіпкерлік қызметінің сәтті үлгілерінің айтарлықтай ықпал ететінін көрсетті. Сонымен қатар, қазіргі таңда бұқаралық ақпарат құралдары мен әлеуметтік желілердің өскелең ұрпақтың кәсіп таңдауларына әсер ететіні белгілі. Сондықтан да, жастар оқып-тыңдайтын бұқаралық ақпарат құралдарында, әлеуметтік аккаунттарда жетістікке жеткен жас кәсіпкер туралы, олардың кәсіпкерлікті іске асыру бойынша ақыл-кеңестерін жариялау жиілігін арттыру қажет. Сонымен, ауылдық жерлердің халық санында жастар үлесін арттыру үшін жергілікті жастармен қатар, қала жастарының да ауылда бизнес идеяларын іске асыруға ынталандыру маңыздылығы айтарлықтай.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Parker S.C. The economics of entrepreneurship. – Cambridge: Cambridge University Press, 2009. – 568 p.
2. Levesque M., Minniti M. The effect of aging on entrepreneurial behavior // Journal of Business Venturing. – 2006. – № 21(2). – P. 177-194.
3. Lamotte O., Colovic A. Do demographics influence aggregate entrepreneurship // Applied Economics Letters. – 2013. – № 17. – P. 1206-1210.
4. Audretsch D., Falck O., Feldman M., Heblich S. Local Entrepreneurship in Context // Regional Studies. – 2012. – № 46(3). – P. 379-389.
5. Fritsch M. How does new business formation affect regional development // Small Business Economics. – 2008. – № 30. – P. 1-14.
6. Freire-Gibb L.C., Nielsen K. Entrepreneurship within urban and rural areas: creative people and social networks // Regional studies. – 2014. – № 48(1). – P. 139-153.
7. Барлыбаев А.А., Ситнова И.А. Предпринимательская деятельность на селе: роль и значение в устойчивом развитии сельских территорий // Вестник Алтайской академии экономики и права. – 2021. – № 11-1. – С. 19-25.
8. Wright M., Mustar P., Siegel D. Student start-ups: The new landscape of academic entrepreneurship, World Scientific Publishing Co, 2019. – 183 p.
9. Fornahl D., Brenner T. Entrepreneurial activities in a regional context // Cooperation, Networks and Institutions in Regional Innovation Systems. – 2003. – № 15. – P. 38-57.
10. Aldrich H.E., Cliff J.E. The pervasive effects of family on entrepreneurship: toward a family embeddedness perspective // Journal of Business Venturing. – 2003. – № 18(5). – P. 573-596.
11. Edelman L.F., Manolova T., Shirokova G., et al. The impact of family support on young entrepreneurs' start-up activities // Journal of Business Venturing. – 2016. – № 31(4). – P. 428-448.

12. Тумилевич Е.Н. Факторы и формы развития малого предпринимательства в регионе // Современная наука: актуальные проблемы теории и практики. Серия: Экономика и право. - 2012. – № 4. – С. 36-42.
13. Cacciotti G., Hayton J.C. Fear and entrepreneurship: A review and research agenda // International Journal of Management Reviews. – 2015. – №17(2). – P. 165-190.
14. Wyrwich M., Stuetzer M., Sternberg R. Entrepreneurial role models, fear of failure, and institutional approval of entrepreneurship: A tale of two regions // Small Business Economics. – 2016. – № 46(3). – P. 467-492.
15. Сабинова Р.К., Мусаева А.А., Тажиденова А.Р. Роль малого предпринимательства в снижении молодежной безработицы // Economics: the strategy and practice. – 2021. – №16(1). – С. 117-129.

REFERENCES

1. Parker S.C. The economics of entrepreneurship. – Cambridge: Cambridge University Press, 2009. – 568 p.
2. Levesque M., Minniti M. The effect of aging on entrepreneurial behavior // Journal of Business Venturing. – 2006. – № 21(2). – R. 177-194.
3. Lamotte O., Colovic A. Do demographics influence aggregate entrepreneurship // Applied Economics Letters. – 2013. – № 17. – R. 1206-1210.
4. Audretsch D., Falck O., Feldman M., Heblich S. Local Entrepreneurship in Context // Regional Studies. – 2012. – №46(3). – R. 379-389.
5. Fritsch M. How does new business formation affect regional development // Small Business Economics. – 2008. – №30. – R. 1-14.
6. Freire-Gibb L.C., Nielsen K. Entrepreneurship within urban and rural areas: creative people and social networks // Regional studies. – 2014. – № 48(1). – R. 139-153.
7. Barlybaev A.A., Sitnova I.A. Predprinimatel'skaja dejatel'nost' na sele: rol' i znachenie v ustojchivom razvitii sel'skih territorij [Rural Entrepreneurship: Role and Importance in Sustainable Rural Development] // Vestnik Altajskoj akademii jekonomiki i prava. – 2021. – № 11-1. – S. 19-25. [in Russian].
8. Wright M., Mustar P., Siegel D. Student start-ups: The new landscape of academic entrepreneurship, World Scientific Publishing Co, 2019. – 183 p.
9. Fornahl D., Brenner T. Entrepreneurial activities in a regional context // Cooperation, Networks and Institutions in Regional Innovation Systems. – 2003. – №15. – R. 38-57.
10. Aldrich H.E., Cliff J.E. The pervasive effects of family on entrepreneurship: toward a family embeddedness perspective // Journal of Business Venturing. – 2003. – № 18(5). – R. 573-596.
11. Edelman L.F., Manolova T., Shirokova G., et al. The impact of family support on young entrepreneurs' start-up activities // Journal of Business Venturing. – 2016. – № 31(4). – R. 428-448.
12. Tumilevich E.N. Faktory i formy razvitija malogo predprinimatel'stva v regione [Factors and forms of small business development in the region] // Sovremennaja nauka: aktual'nye problemy teorii i praktiki. Serija: Jekonomika i pravo. - 2012. – №4. – S. 36-42. [in Russian].
13. Cacciotti G., Hayton J.C. Fear and entrepreneurship: A review and research agenda // International Journal of Management Reviews. – 2015. – №17(2). – R. 165-190.
14. Wyrwich M., Stuetzer M., Sternberg R. Entrepreneurial role models, fear of failure, and institutional approval of entrepreneurship: A tale of two regions // Small Business Economics. – 2016. – № 46(3). – R. 467-492.
15. Sabirova R.K., Musaeva A.A., Tazhidanova A.R. Rol' malogo predprinimatel'stva v snizhenii molodezhnoj bezraboticy [The role of small business in reducing youth unemployment] // Economics: the strategy and practice. – 2021. – №16(1). – S. 117-129. [in Russian].

Тасмаганбетов А.Б., Болысбаева А.К.

ИССЛЕДОВАНИЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКИХ НАМЕРЕНИЙ СТУДЕНТОВ КАК ФАКТОРА РАЗВИТИЯ МОЛОДЕЖНОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В СЕЛЬСКОЙ МЕСТНОСТИ

Аннотация

В статье рассмотрены факторы, стимулирующие предпринимательскую инициативу студентов как механизмы развития молодежного предпринимательства в сельской местности для решения демографических проблем в сельских населенных пунктах, в том числе, в частности, таких проблем, как эмиграция молодежи из села, нехватка рабочих мест. Также, определена важность изучения предпринимательского потенциала студентов в определении проблемы предпринимательских намерений молодежи. В результате опроса авторов статей были изучены предпринимательская инициатива, намерения студенческой молодежи, в том числе мотивация к реализации предпринимательской деятельности в сельской местности, выявлены факторы и барьеры, способствующие молодежному предпринимательству. Опрос, проведенный с помощью анкетирования, охватил 120 респондентов-студентов, обучающихся по экономическим и неэкономическим направлениям.

В статье всесторонне рассмотрены и исследованы предпринимательские намерения, инициативность студентов как важнейший механизм развития молодежного предпринимательства в сельской местности на основе теоретических и практических исследований. Результаты исследования показали, что на предпринимательскую инициативу молодежи оказывают значительное влияние успешные модели предпринимательской деятельности среди семьи, друзей. Вместе с тем, в дальнейших научных изысканиях по проблеме исследования определена необходимость разработки мероприятий по развитию молодежного предпринимательства, предпринимательской инициативы студентов, организации учебных курсов по молодежному предпринимательству.

Tasmaganbetov A., Bolysbayeva A.

STUDY OF ENTREPRENEURIAL INTENTIONS OF STUDENTS AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF YOUTH ENTREPRENEURSHIP IN RURAL AREAS

Annotation

The article identifies the factors that stimulate entrepreneurial initiative of students as mechanisms for the development of youth entrepreneurship in rural areas to address demographic problems in rural communities, including, in particular, such problems as emigration of young people from the village, lack of jobs. Also identified the importance of studying the entrepreneurial potential of students in determining the problem of entrepreneurial intentions of young people. As a result of the survey the authors of the articles studied the entrepreneurial initiative, intentions of student youth, including motivation to realise entrepreneurial activity in rural areas, identified factors and barriers to youth entrepreneurship. The survey conducted through a survey covered 120 respondents-students studying in economic and non-economic fields.

The article comprehensively reviewed and investigated entrepreneurial intentions, initiative of students as the most important mechanism for the development of youth entrepreneurship in rural areas based on theoretical and practical research. The results of the study showed that the entrepreneurial initiative of young people is significantly influenced by successful models of entrepreneurial activity among family, friends. At the same time, in further scientific research on the research problem the necessity to develop measures for the development of youth entrepreneurship, entrepreneurial initiative of students, organisation of training courses on youth entrepreneurship is determined.

